
11

ВІЙСЬКОВА ЕКСПЕРТИЗА

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2019.64.78>
УДК 343.98

О. Г. Рувін
кандидат юридичних наук,
директор

О. П. Средній
головний судовий експерт

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

ЩОДО ОЦІНКИ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ПОСАДОВИХ ОСІБ (КЕРІВНИКІВ, КОМАНДУВАЧІВ, КОМАНДИРІВ, НАЧАЛЬНИКІВ) ПОВ'ЯЗАНИХ З РІВНЕМ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ ДЕРЖАВИ

У статті, на підставі аналізу структури судової експертної методики надано основні положення, що досліджуються в рамках науково-дослідної роботи «Розроблення методики проведення судових військових експертиз, пов'язаних з рівнем обороноздатності Держави».

Ключові слова: *рівень обороноздатності держави, оцінка управлінських рішень, посадові особи.*

Дослідження проблем, що пов'язані з рівнем обороноздатності Держави, набули актуальності з причин фактичної неспроможності складових сектору безпеки і оборони Держави, зокрема, Міністерства оборони України, Генерального штабу Збройних Сил України, інших органів військового управління Збройних Сил України, військових формувань та правоохоронних органів України виконувати свій обов'язок із забезпечення оборони Держави від агресій зовні у 2014 році з відбиття агресії Російської Федерації на території Донецької та Луганської областей з питань:

- проведення розвідувальної та інформаційно-аналітичної діяльності в інтересах підготовки держави до оборони;

- прогнозування та оцінки воєнної небезпеки і воєнної загрози;

- здійснення заходів у зовнішньополітичній сфері, спрямованих на запобігання збройному конфлікту та відсіч збройній агресії;

- формування та реалізація воєнної, воєнно-економічної, військово-технічної та військово-промислової політики держави;

- удосконалення структури, уточнення завдань і функцій Збройних Сил України та інших військових формувань, забезпечення необхідної чисельності їх особового складу, а також їх розвитку, підготовки і підтримання на належному рівні боєздатності, бойової та мобілізаційної готовності до оборони держави, планування їх застосування;

- розвитку військово-промислового комплексу, створення сприятливих умов для мобілізаційного розгортання галузей національної економіки з метою виробництва сучасного озброєння, військової техніки і майна;

- забезпечення Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, та правоохоронних органів підготовленими кадрами, озброєнням, військовою та іншою технікою, продовольством, речовим майном, іншими матеріальними та фінансовими ресурсами;

- розвитку військово-технічного співробітництва з іншими державами з метою забезпечення Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, та правоохоронних органів озброєнням, військовою технікою і майном, які не виробляються в Україні;

- підготовки національної економіки, території, органів державної влади, органів військового управління, органів місцевого самоврядування, а також населення до дій в особливий період;

- створення державного матеріального резерву та резервних фондів грошових коштів;

- забезпечення охорони Державного кордону України;

- військово-патріотичного виховання громадян України, підготовки молоді до служби в Збройних Силах України, забезпечення престижу військової служби;

- забезпечення розвитку воєнної науки, формування науково-технічного і технологічного набутку для створення високоефективних засобів збройної боротьби;

- захисту інформаційного простору України та її входження у світовий інформаційний простір, створення розвинутої інфраструктури в інформаційній сфері;

- забезпечення відкритого та демократичного цивільного контролю у сфері оборони в порядку, визначеному законодавством, та дотримання вимог щодо збереження державної таємниці;

- інших заходів, що впливають на стан обороноздатності Держави.

Під час проведення досліджень питань, що пов'язані з рівнем обороноздатності Держави, аналізуються обставини подій, що відбувались в державі в ході виконання заходів реалізації вимог щодо

доктринальних та програмних керівних документів з питань розбудови складових сектору безпеки і оборони держави, зокрема, Збройних Сил України. Так, упродовж 1993 – 2015 років в Україні були прийняті й діяли Воєнні доктрини 1993, 2004, (2011, 2012) та 2015 років. При цьому, кожна нова редакція Воєнної доктрини України супроводжувалася черговими управлінськими рішеннями керівників МО України та Генерального штабу ЗС України щодо реформування Збройних Сил України, що за умов економічної кризи, систематичного недофінансування, неефективного використання бюджетних коштів поступово призводило до руйнування військових структур.

Реформування упродовж 2012-2013 років системи військових комісаріатів шляхом скорочення їх чисельності, а також об'єднання призвело до неможливості, у разі настання загрозливого періоду, виконання завдань щодо мобілізації людських та транспортних ресурсів в установлені строки (терміни).

Разом із тим, у вказаний період мали місце чисельні випадки порушення вимог законодавства щодо формування, розміщення, зберігання, використання, поповнення та освіження (поновлення) запасів Державного матеріального резерву.

При цьому, *Державний резерв України*, який у тому числі, містить запаси матеріально-технічних та сировинних ресурсів, призначених для забезпечення розгортання виробництва військової та іншої промислової продукції, ремонту військової техніки та майна в особливий період, розгортання у воєнний час робіт по відновленню залізничних та автомобільних шляхів, морських та річкових портів, аеродромів, ліній, споруд зв'язку, газо-, нафтопродуктопроводів, систем енерго- і водопостачання для організації безперебійної роботи промисловості, транспорту і зв'язку, подання медичної допомоги, *у повному обсязі виконати поставленні завдання всіма видами та родами військ Збройних Сил України опинився неспроможним.*

Запроваджені в 90-х роках законодавчі і організаційні зміни в роботі з Державним резервом були непослідовними і несистемними, охоплювали переважно адміністративну складову цієї роботи (*ліквідація другого відділу на підприємствах, звільнення працівників, які відповідали за роботу з мобрезервом*).

Крім того, починаючи з 1994 року на підприємствах розпочався процес *зміни форм власності*, також припинено цільове бюджетне фінансування на утримання та обслуговування матеріальних цінностей мобілізаційного резерву.

Наведені факти неефективного реформування та безпідставного, необґрунтованого скорочення ЗС України, невжиття заходів щодо зберігання, поновлення та охорони державного резерву України носили системний та масштабний характер, що у свою чергу спричинило суттєве зниження рівня боєздатності Збройних Сил України та певною мірою призвело до анексії Криму Російською Федерацією, та до військової агресії Російською Федерацією на сході країни.

На теперішній час в Україні розроблено значну кількість посібників, підручників, методичних рекомендацій, довідників, присвячених питанням

аналізу досвіду участі військових частин (підрозділів), в антитерористичній операції. Найбільш цікавими з них є: «Досвід застосування збройних сил провідних країн світу», «Методичні рекомендації щодо застосування військ (сил)», «Аналіз досвіду застосування військ (сил) в сучасних збройних конфліктах під час виконання завдань з охорони і оборони місць розташування частин, підрозділів (базових районів, районів зосередження)», «Аналіз досвіду сучасних збройних конфліктів стосовно оперативного розгортання військ (сил). Пропозиції щодо забезпечення та прикриття оперативного розгортання військових частин (підрозділів) Збройних Сил України», «Оцінка можливостей військових частин (підрозділів) сил спеціальних операцій щодо виконання спеціальних завдань», виконані військовими науково-дослідними установами. Однак питання, що складають основний зміст науково-дослідної роботи, присвячені методиці проведення судових військових експертиз, пов'язаних з рівнем обороноздатності Держави (починаючи із аналізу умов і факторів, які впливають на виконання досліджень, продовжуючи розроблення методичного апарату досліджень (основна частина), і завершуючи рекомендаціями щодо раціональних способів виконання завдань), у зазначених вище роботах розглядаються лише частково.

Таким чином, комплексний розгляд усього спектру наведених вище питань і визначає актуальність статті.

Підготовка методики проведення судових військових експертиз, пов'язаних з рівнем обороноздатності Держави здійсненна на підставі спеціальних знань автора в галузі військового мистецтва та відомостей, викладених у відкритих джерелах інформації, а саме: нормативно-правових актах Верховної Ради України, Ради національної безпеки і оборони України, Кабінету Міністрів України, Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України.

Під час проведення експертиз (експертних досліджень) з метою виконання певного експертного завдання експертами застосовуються відповідні методи дослідження, методики проведення судових експертиз, а також нормативно-правові акти та нормативні документи, науково-технічна, довідкова література, програмні продукти тощо відповідно до вимог п. 1.4 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, що затверджена наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998. (із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства юстиції № 144/5 від 30.12.2004, № 59/5 від 10.06.2005, № 126/5 від 29.12.2006, № 1198/5 від 15.07.2008, № 965/5 від 01.06.2009, № 1950/5 від 26.12.2012, № 1350/5 від 27.07.2015, 1420/5 від 26.04.2017) (далі – Інструкції).

Автори вважають, що основними завданнями військової експертизи, пов'язаної з рівнем обороноздатності Держави, зокрема при підготовці та в ході застосування за призначенням військових формувань є встановлення:

– обставин застосування та дій військових формувань;

– обставин, що призвели до настання тяжких наслідків, загибелі людей (військовослужбовців, працівників Служби безпеки України, Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України та інших представників міністерств і відомств, цивільного населення), втрати озброєння, військової техніки, об'єктів державної влади та інфраструктури, особистого майна громадян під час застосування військових формувань;

– відповідності дій (бездіяльності) посадових осіб вимогам керівних документів (покладених обов'язків) [1].

До 2015 року експертизи із зазначених питань науково-дослідними установами судових експертиз Міністерства юстиції України не проводилися і на даний час недосконала науково-методична база проведення військових експертиз.

Після анексії Російською Федерацією Крима та з початком воєнних дій на території Донецької та Луганської областей, протягом 2016-2018 років до Київського НДІСЕ надходять постанови прокурорів (ухвали судів) про призначення експертиз, з дослідження відомостей, що пов'язані з наслідками управлінської діяльності посадових осіб органів військового управління, командирів та начальників Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів військових формувань сектору безпеки і оборони, які виконують покладені на них службові обов'язки, що пов'язані з рівнем обороноздатності держави.

З метою нормативного та методичного забезпечення проведення зазначених експертиз наказом Міністерства юстиції України від 27.07.2015 №1350/5 до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, а також змін до Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, були визначені основні завдання військової експертизи та орієнтовний перелік питань, що вирішуються.

Дослідження питань, пов'язаних з причинами зниження рівня обороноздатності Держави, виходить за межі компетенції тільки військових експертів та є предметом дослідження майнових, товарознавчих, економічних, документів фінансово-кредитних операцій, психологічних та інших експертиз.

Питання щодо визначення структури експертної методики (структури методики експертного дослідження) багаторазово піднімалися в наукових роботах Т. В. Аверьянкової [2], О. Р. Росінської, Л. Є. Ароцкера [3], Р. С. Белкіна [4], А. І. Вінберга, Н. П. Майліс [5], О. Р. Шляхова [6] та інших вчених.

При проведенні комплексних комісійних судових експертиз висновок комісії експертів та залучених спеціалістів (фахівців) має складатися з чотирьох частин:

- вступної (Вступ),
- дослідницької (Дослідження),
- синтезуючої,
- заключної (Висновки).

Вступна частина складається співробітниками відділу військових експертиз.

Дослідницька частина повинна включати:

- відомості про стан об'єктів дослідження, застосовані методи (методики) дослідження, умови їх застосовування;
- посилання на ілюстрації, додатки та необхідні роз'яснення до них;
- експертну оцінку результатів дослідження.

Довідково. Опис процесу застосовування інструментальних методів дослідження та проведення експертних експериментів можуть обмежуватись викладенням кінцевих результатів. У зазначених випадках графіки, діаграми, таблиці, матеріали експертних експериментів мають зберігатись у наглядних експертних провадженнях і на вимогу органу (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), можуть надаватись їм для ознайомлення.

За наявності в документі про призначення експертизи (залучення експерта) питань, які не належать до предмета експертизи або не входять до компетенції експерта, указуються причини, з яких ці питання не можуть бути вирішені.

Узагальнення та оцінка результатів окремих досліджень, які є підставою для формулювання висновків, можуть викладатися в синтезуючому розділі дослідницької частини висновку експерта.

Синтезуюча частина.

У заключній частині викладаються висновки за результатами дослідження у вигляді відповідей на поставлені питання в послідовності, що визначена у вступній частині.

Довідково. На кожне з поставлених питань має бути дано відповідь по суті або вказано, з яких причин неможливо його вирішити. Якщо заключний висновок не може бути сформульований у стислій формі, допускається посилання на результати досліджень, викладені у дослідницькій частині.

Оформлення висновку здійснюється встановленим чином відповідно до вимог Інструкції та відповідних керівних документів науково-дослідної установи судових експертиз.

Перелік посилань

1. Стаття 17 Конституції України (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%B A/96-%D0%B2%D1%80>

2. Про оборону України: Закон України (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1932-12>

3. Про Збройні Сили України: Закон України (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1934-12>.

References

1. Statia 17 Konstytutsii Ukrainy (zi zminamy) [Article 17 of the Constitution of Ukraine (as amended)]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].

2. Pro oboronu Ukrainy: Zakon Ukrainy (zi zminamy) [On the Defense of Ukraine: The Law of Ukraine (as amended)]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1932-12> [in Ukrainian].

3. Pro Zbroini Syly Ukrainy: Zakon Ukrainy (zi zminzmy) [On the Armed Forces of Ukraine: The Law of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1934-12>. [in Ukrainian].

4. *Про організацію оборонного планування*: Закон України (втратив чинність 21.06.2018 на підставі Закону України «Про національну безпеку України» № 2469-VII). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2198-15>.

5. *Про національну безпеку України*: Закон України № 2469-VII від 21.06.2018, набрав чинності 08.07.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19>

6. *Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень*: наказ Міністру України від 08.10.98 № 53/5 (із змінами згідно з наказами Міністру України № 1950/5 від 26.12.2012, №1350/5 від 27.07.2015, № 1420 від 26.04.2017). URL: zakon.rada.gov.ua/go/z0705-98.

4. *Pro orhanizatsiiu oboronnoho planuvannia*: Zakon Ukrainy (vtratyv chynnist 21.06.2018 na pidstavi Zakonu Ukrainy 'Pro Natsionalnu bezpeku Ukrainy' No 2469-VII) [On the organization of defense planning: The Law of Ukraine (expired on June 21, 2018 on the basis of the Law of Ukraine 'On National Security of Ukraine' No 2469-VII)]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2198-15>. [in Ukrainian].

5. *Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy*: Zakon Ukrainy № 2469-VII vid 21.06.2018, nabrav chynnosti 08.07.2018 [On National Security of Ukraine: The Law of Ukraine, entered into force July 08, 2018]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19>

6. *Pro zatverdzhennia Instruktсии pro pryznachennia ta provedennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen ta Naukovo-metodychnykh rekomendatsii z pytan pidhotovky ta pryznachennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen*: nakaz Miniustu Ukrainy vid 08.10.98 No 53/5 (iz zminamy zhidno z nakazamy Miniustu Ukrainy No 1950/5 vid 26.12.2012, No 1350/5 vid 27.07.2015, No 1420 vid 26.04.2017). [On approval of the Instruction on the appointment and conduct of forensic examinations and expert research and scientific and methodological recommendations on the preparation and appointment of forensic examinations and expert studies: the Order of the Ministry of Justice of Ukraine as of 08.10.98 No. 53/5 (as amended in accordance with the orders of the Ministry of Justice of Ukraine No. 1950/5 as of 26.12.2012, No. 13950/5 as of 07.27.2015, No. 1420 as of 26.04.2017): URL: zakon.rada.gov.ua/go/z0705-98. [in Ukrainian].

РАЗРАБОТКА МЕТОДИКИ ПРОВЕДЕНИЯ СУДЕБНЫХ ВОЕННЫХ ЭКСПЕРТИЗ, КОТОРЫЕ СВЯЗАНЫ С УРОВНЕМ ОБОРОНОСПОСОБНОСТИ ГОСУДАРСТВА

А. Г. Рувин
О. П. Средний

В статье предложена методика исследования результатов управленческой деятельности органов военного управления стратегического (оперативного) уровня Вооруженных Сил Украины в ходе решения ими организационных вопросов во время формирования системы обороны

государства, строительства и развития составляющих сектора безопасности и обороны, в частности Вооруженных Сил Украины.

Данная структура методики определяет предмет, объект и субъектов, основные задачи судебной военной экспертизы, алгоритм действий судебного эксперта (комиссии судебных экспертов) при исследовании управленческой деятельности органов военного управления в ходе реформирования и развития Вооруженных Сил, а также при подготовке и в ходе проведения операций (боевых действий) группировок войск (сил). Разработанная методика также распространяется на исследования причинно-следственной связи нарушения действующего законодательства должностными лицами Вооруженных Сил Украины, других образованных соответственно закона военных формирований, правоохранительных органов сектора безопасности и обороны, которые привели к негативным последствиям в строительстве Вооруженных Сил и тяжелым последствиям, гибели людей, потери вооружения и военной техники в ходе применения группировками войск.

Ключевые слова: уровень обороноспособности государства, оценка управленческих решений, должностные лица.

DEVELOPMENT OF METHODS FOR CONDUCTING FORENSIC MILITARY EXAMINATIONS THAT ARE RELATED TO THE LEVEL OF THE STATE'S DEFENSE CAPABILITY

**O. Ruvin
O. Sredniy**

The article proposes a methodology for researching the results of the management activities of the military administration bodies of the strategic (operational) level of the Armed Forces of Ukraine in solving organizational issues during the formation of the state defense system, building and developing the components of the security and defense sector, in particular the Armed Forces of Ukraine.

The given structure of the methodology determines the subject, object and the sides, the main tasks of the forensic military expertise, the algorithm of actions of the forensic expert (commission of forensic experts) in the study of the management activities of military control bodies in the course of reforming and developing the Armed Forces, as well as during the preparation and conduct military operations (battle actions) of the military units (forces). The developed methodology also extends to causal research of violations of the current legislation by officials of the Armed Forces of Ukraine, other laws of the military formations, law enforcement agencies of the security and defense sectors, which led to negative consequences in the formation of the Armed Forces and serious consequences, loss of life, weapons and military equipment in the course of military operation.

Key words: state defense level, evaluation of management decisions, officials.